

שאל בפרשת אמור

מים ראשונים: כתיבתנו השוטפת לפי מהלך לוח השנה ופרשיות השבוע ממקדת אותנו, מטבע הדברים, במדרשים על פסוקי התורה ופחות במדרשים על פרקים ופסוקים מנביאים וכתובים. אמנם, הדרשות על פסוקי התורה משלבות לעתים קרובות גם מדרשים על פסוקים מנביאים וכתובים, אשר משמשים, בין השאר, פתיחתאות לדרשות על פסוקי התורה. גם בחגים ובמועדים אנו "פורצים" לעולם אחר וגם בהפטרות אנו עוסקים לעתים. אך עיקר כתיבתנו נסובה על פרשת אמור. והנה נתגלגלה לנו השבת דרשה נדירה במדרש ויקרא רבה על פרק שלם בנביאים - שמואל א פרק כח. ובאשר לקשר עם פרשת השבוע, נשאיר לשואבי המים לנסות למצוא זאת בעצמם כעת, ואם לא, אזי עניין זה יובהר בהדרגה במהלך דברינו.

שמואל א פרק כח – שאל ובעלת אוב ערב הקרב בגלבו

ושמואל מת ויספדו לו כל ישראל ויקברוהו ברמה ובעירו ושאל הסיר האבות ואת הידענים מהארץ:¹ ויקבצו פלשתים ויבאו ויחנו בשונם ויקבץ שאל את כל ישראל ויחנו בגלבע: ויקרא שאל את מחנה פלשתים ויקרא ויחרד לבו מאד: וישאל שאל בה' ולא ענהו ה' גם בחלמות גם באורים גם בנביאים: ויאמר שאל לעבדיו בקשו לי אשת בעלת אוב ואלכה אליה ואדרשה בה ויאמרו עבדיו אליו הנה אשת בעלת אוב בעין דור: ויתחפש שאל וילבש בגדים אחרים וילך הוא ושני אנשים עמו ויבאו אל האשה לילה ויאמר קסמי נא לי באוב והעלי לי את אשר אמר אליך: ותאמר האשה אליו הנה אתה ידעת את אשר עשה שאל אשר הכרית את האבות ואת הידעני מן הארץ ולמה אתה מתנגש בנפשי להמיתני: וישבע לה שאל בה' לאמר חי ה' אם יקרד עון בדבר הזה: ותאמר האשה את מי אעלה לך ויאמר את שמואל העלי לי: ותרא האשה את שמואל ותזעק בקול גדול ותאמר האשה אל שאל לאמר למה רמיתני ואתה שאל: ויאמר לה המלך אל תיראי כי מה ראית ותאמר האשה אל שאל אלהים ראיתי עלי מן הארץ: ויאמר לה מה תארו ותאמר איש זקן עלה והוא עטה מעיל וידע שאל כי שמואל הוא ויקד אפים ארצה וישתחו: ס ויאמר שמואל אל שאל למה הרגזתני להעלות אתי ויאמר שאל צר לי מאד ופלשתים נלחמים בי ואלהים סר מעלי ולא ענני עוד גם ביד הנביאים גם בחלמות ואקרא לך להודיעני מה אעשה: ס ויאמר שמואל ולמה תשאליני וה' סר מעליך והי ערף: ויעש ה' לו כאשר דבר בידי ויקרע ה' את הממלכה מידי ויתנה לרעה לדוד: כאשר לא שמעת בקול ה' ולא עשית חרון אפו בעמלק על כן הדבר הזה עשה לך ה' היום הזה: ויתן ה' גם את ישראל עמך ביד פלשתים ומחר אתה ובניך עמי גם את מחנה ישראל יתן ה' ביד פלשתים: וימהר שאל ויפל מלא קומתו ארצה ויקרא מאד מדברי שמואל גם כח לא היה בו כי לא אכל לחם כל היום וכל הלילה: ותבוא האשה אל שאל ותרא כי נבהל מאד ותאמר אליו הנה שמעה שפחתך בקולך ואשים נפשי בכפי ואשמע את דבריך אשר דברת אלי: ועתה שמע נא גם אתה בקול שפחתך ואשמה לפניך פת לחם ואכול והי בך כח פי תלך בדרך: וימאן ויאמר לא אכל ויפרצו בו עבדיו וגם האשה וישמע לקלם ויקם מהארץ וישב אל המטה: ולאשה עגל מרבק בבית ותמהר ותזבחהו ותקח קמח ותלש ותפיהו מצות: ותגש לפני שאל ולפני עבדיו ויאכלו ויקמו וילכו בלילה ההוא:²

ויקרא רבה כו ז – הדרשה המרכזית³

מה כתוב למעלה מן העניין? "ואיש או אשה כי יהיה בהם אוב או ידעוני" (ויקרא כ כז).⁴ ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי אמר: "ואיש" זה שאל, "אשה" זו אשת בעלת אוב. ר' לוי בשם ר' חמא בר חנינא: מה כתוב? "והיית רק

¹ פרק כח מתחיל שני פסוקים קודם: "ויהי בימים ההם ויקבצו פלשתים את מחניהם לצבא להלחם בישראל ויאמר איש אל דוד ידע תדע כי אתי תצא במחנה אתה ואנשיך: ויאמר דוד אל איש לכן אתה תדע את אשר יעשה עבדך ויאמר איש אל דוד לכן שמר לראשי אשימך כל הימים". פסוקים אלה שייכים למלחמת שאל בפלשתים, שהוא הנושא המרכזי שם, אבל אינם מעניין שאל ובעלת אוב בו אנו מבקשים להתמקד. [חלוקת התנ"ך לפרקים](#) היא כידוע מאוחרת ואינה יהודית.

² קריאת הפרק כולו במקרא נראית חשובה להבנת הנושא ולפיכך הבאנו את הפרק במלואו. בכך קיימנו מנהג רבותינו שהיו קוראים ובקיאים במקרא כבסיס לעיסוקם במדרש. ראו "רבי היה פושט המקראות" במדרש זה עצמו להלן, וכן ר' ינאי שהיה "פושט בטרקלינו", ויקרא רבה טז ב. אין זה מונע כמובן מחז"ל לדרוש אח"כ בניגוד לפשט המקרא, אבל את הפשט צריך לדעת, להתחיל בו ולסיים בו. כפי מאמרים, בכל מקום בו הדרשה מוציאה את הפסוק מפשוטו, "אין מקרא יוצא מידי פשוטו"; ובלשון אחרת: "פשטיה דקרא במאי כתיב?" ראו גמרא שבת סג ע"א, עירובין כג ע"ב, כתובות קיא ע"ב, קידושין פ ע"ב ועוד הרבה במדרשים ובפרשני המקרא. וראו דברינו [פשוטו של מקרא](#) בפרשת חיי שרה וכן [אין מקרא יוצא מידי פשוטו](#) בפרשת וישב.

³ מקבילה למדרש זה נמצאת במדרש תנחומא (הרגיל ובובר) בפרשתנו, סימן ב. ראו מדרש זה במלואו באחד משני מקורות אלה. ואנו התמקדנו במדרש ויקרא רבה והבאנו רק השוואות בולטות ומעניינות מהתנחומא.

⁴ ראו פסוק זה בשלמותו: "ואיש או אשה כי יהיה בהם אוב או ידעני מות יומתו באבן ויגמו אתם דמיהם בם". האם יש כאן רמז על סופו של שאל (ובעלת אוב), האם הדרשן עושה כאן ספילר לקהל שומעיו? עכ"פ, כאן יש רמז ראשון לקשר לפרשת השבוע. אלא שהפסוק הזה הוא מסוף הפרשה שעברה - קדושים (או מסוף הסדר הקודם בקריאת ארץ ישראל) ואנו בפרשת אמור עסקינן.

למעלה ולא תהיה למטה" (דברים כח כג) - מוטב היה לו לשאול באורים ותומים של מעלן ולא באוב וידעוני של מוטן. הוא ששאל אומר לעבדיו: "בקשו לי אשת בעלת אוב ואלכה אליה ואדרשה בה". אמר ריש לקיש: למה היה שאול דומה באותה שעה? למלך שנכנס למדינה וגזר ואמר: כל התרנגולים שיש כאן יישחטו. בלילה בקש לצאת לדרך. אמר: אין כאן תרנגול שיקרא? אמרו לו: לא אתה הוא שצוית שיישחטו? כך, אתמול: "ושאול הסיר את האובות ואת הידעונים מן הארץ" והיום: "בקשו לי אשת בעלת אוב!"⁵

"וַיִּתְחַפֵּשֶׁ אֶשְׂאוֹל" – בְּשִׁי"ן כתוב, שיצא חופשי מן למלכות.⁶ "ויילבש בגדים אחרים" – מאנין פגניקא.⁷ "ויילך הוא ושני אנשים עמו" – זה אבנר ועמשא.⁸ א"ר אבהו: למדתך תורה דרך ארץ, שלא יהא אדם יוצא לדרך בפחות משנים. שאם יצא בפחות מ"שני אנשים עמו", סופו שהוא נעשה עבד עבדים. אמר ר' איבו: שני בני אדם נהגו בדרך ארץ, אברהם ושאל. באברהם מהו אומר? "וישכם אברהם בבקר ויקח את שני נעריו עמו".⁹ ומי היו? ישמעאל ואליעזר. בשאל מהו אומר? "ויילך הוא ושני אנשים עמו". ומי היו? אבנר ועמשא.

"ויבאו אל האשה לילה" – וכי לילה היה? אלא מלמד שהייתה השעה אפילה להם כלילה. "ויאמר קסמי נא לי באוב... וישבע לה שאול בה' לאמור: חי ה' אם יקרך עון בדבר הזה" – אמר ריש לקיש: למה שאול דומה באותה שעה? לאישה שנתונה אצל אוהבה ונשבעת בחיי בעלה. כך, שאול שואל באוב וידעוני ואומר: "חי ה' אם יקרך עון בדבר הזה".¹⁰

"ותאמר האשה את מי אעלה לך?" מאותם שאמרו "מי ה'?" או מאותם שאמרו "מי כמוכה באלים ה'?"¹¹ אמר לה: את שמואל, רבם של נביאים העלי לי. עשתה מה שעשתה ואמרה מה שאמרה – ועלה. כיון שראתו נתיראה, שנאמר: "ותרא האשה את שמואל ותזעק בקול גדול. ותאמר האשה... למה רימיתני ואתה שאול". וכי מנין היתה יודעת שהוא שאול? אלא אמרו: לא כשם שהוא עולה להדיוט, הוא עולה למלך. להדיוט עולה ראשו למטה ורגליו למעלה, למלך – רגליו למטה וראשו למעלה.¹²

⁵ אכן, בקורת קשה ונוקבת על שאול! אלא שביקורת זו לא מדויקת שהרי שאול מנסה קודם באורים ותומים ורק אחרי שה' לא עונה לו הוא פונה לבעלת אוב. ראו פסוק ו שם. ראו גם בפרק ל הסמוך שדוד שואל באפוד וה' כן עונה אותו. (דוד גם מביא שלל מעמלק ושלא כשאל איננו נזף בשל כך. על ההבדלים בין שאול לדוד כבר עמדו חז"ל במסכת יומא כב ע"ב: "אמר רב הונא: כמה לא חלי ולא מרגיש גברא דמריה סייעיה; שאול באחת - ועלתה לו, דוד בשתיים - ולא עלתה לו". שאול גם מונה את העם כהלכה בטלאים או בחרסים ודוד נכשל בזה. ראו הדף [בין שאול לדוד](#) בפרשת במדבר.) צריך כנראה לראות את לשון הדרשן "היה לו לשאול באורים ותומים" בהקשר רחב יותר. כדרישה לשאול באורים ותומים, היינו להתיעץ בכוהנים ודרכם בה', לאורך כל הזמן, לא רק ברגע מסוים כאשר צר לו והוא במצוקה. יש פה גם משחק מלים ברור: "היה לו לשאול" - מי זה שהיה צריך לשאול אם לא זה ששמו שאול. לשאול את מי? האם הוא "שאול לה" (שמואל א א כח). או שמא שאול לאוב וידעוני?

⁶ מבטאים ש"ן, אבל כתבים בש"ן ולא בסמ"ך. בעימות עם הפלשתים, בעמק האלה, שאול מביטח למי שיכה את גלית: "ואת בית אביו יעשה חפשי בישראל" (שמואל א יז כה) ואילו כאן שאול נעשה "חופשי מן המלכות". ובאיוב ג יט, בתיאור עולם האמת: "קטן וגדול שם הוא ועבד חפשי מאדני". ולגבי שינוי האותיות סמ"ך ש"ן (שמאלית), ראו למשל בבא בתרא ט ע"א: "פרוש לרעב לחמך בש"ן כתיב, פרוש והדר הב ליה" - שצריך לבדוק (לפרש) למי נותנים צדקה. עוד, באוצר המדרשים (אייזנשטיין): "כי שרית עם אלהים - ש"ן כתיב, מלמד ששניהם כמלאכי השרת. שעירה בש"ן כתיב, מלמד שהיא מעמדת שערותיו של אדם". ויש עוד כאלה.

⁷ בגדי הדיוטות - בגדי אזרח פשוט. Paganus - אזרח.

⁸ לא ברור איך הגיע לכאן עמשא. המקום הראשון בו נזכר עמשא בתנ"ך הוא מרד אבשלום (שמואל ב פרק כ). יש אמנם ברית גורל בין אבנר ועמשא בכך ששניהם נהרגו ע"י יואב (ראו מלכים א ב לב), אך זו לא נראית סיבה מספקת. מנין לקח הדרשן את זה?

⁹ כאן מושווה אברהם עם שאול ובמקום אחר הוא מושווה עם בלעם, על כך ששניהם חבשו בעצמם את חמורם למרות שהיו להם מלווים. "אהבה מקלקלת את השורה" אצל אברהם ו"שנאה מקלקלת את השורה" אצל בלעם (בראשית רבה נה ח). שאול לא בא באהבה ולא בשנאה, אלא במצוקה. הוא לא מסתיר את מצוקתו ויחד אתה שומר על כבוד המלכות ו"נלחם עד הסוף" כפי שנראה בהמשך. ועכ"פ, ברור שהשוואה עם העקידה איננה רק במנהג דרך ארץ לצאת עם שני מלווים, אלא במות הבנים. יצחק, בנו של אברהם ניצל בסוף ואילו יונתן, אבינדב ומליכישוע בני שאול נעקדו יחד עם אביהם. אמנם, היה זה במלחמה, במות גיבורים (ראו קינת דוד בתחילת ספר שמואל ב), אך כאן אומר הפסוק: "מחר אתה ובניך עמי" אשר נשמע כעקידה ומוות ידוע מראש.

¹⁰ ריש לקיש שוב "סונט" בשאל אשר שואל באוב על התנהגותו הדו-פרצופית, אבל גם מציע כאן פירוש מעניין לפיו בדברים האלה שאול מרמז לבעלת אוב מי הוא ושאלין הוא באמת מאמין באוב, אלא עושה זאת פשוט מתוך ייאוש ומצוקה. כפי שהוא אומר בעצמו לשמואל: "צר לי מאד ופלשתים נלחמים בי ואלהים סר מעלי ולא ענני עוד". גם דברי האישה בהמשך, מרמזים בכיוון זה.

¹¹ האם להעלות לך את פרעה, שאמר: "מי ה' אשר אשמע בקולו... לא ידעתי את ה'" (שמות ה ב), או את משה שאמר: "מי כמוכה באלים ה'?" נראה שפרעה נכנס כאן לא רק בגלל המילים: "מי ה'... לא ידעתי את ה'", אלא גם משום שמצרים היא ערש הכישוף והאמונה בכוחות זרים ("עשרה קבים כשפים ירדו לעולם, תשעה נטלה מצרים", קידושין מט ע"ב). שוב, יש כאן אירוניה דקה אך נוקבת של המדרש, הרבה מעבר למקרא. ובדברינו [מי כמוכה באלים ה'](#) בפרשת בשלח הארכנו להראות שאמירה זו היא הכחשת עבודה זרה, תחילה של ישראל כשיצאו ממצרים ולעתיד לבוא של אומות העולם כולם. האם אתה שאול, אומרת לו בעלת אוב, שיך עדיין לדור גאולי מצרים ואומרי שירת הים?

¹² בילדותנו פתרו לנו את השאלה איך באמת העלתה בעלת אוב את שמואל, הלוא אין באוב ממש! והסבירו לנו שלכן זעקה האישה כי היא ידעה שבשקר מלאכתה והופתעה שזאת הפעם אכן עלתה לה דמות. אך לפי המדרש היא זעקה כי שמואל עלה ניצב וישר כמו שעולה למלך ולא הפוך כפי שעולה בדרך כלל. אם כך, חוזרת השאלה: האם יש ממש במעשה האוב? ובכלל, מאימתי בקי המדרש באורחות אוב וידעוני! ראו גם שם (בקטע שהשמטנו): "שלושה דברים נאמרו במי שמעלה מת בזכורו: זה שמעלה - רואה ואינו שומע קולו. זה שצריך לו - שומע קולו ואינו רואה. זה שאינו צריך לו - לא שומע ולא רואה. כך, האשה ראתה אותו ולא שמעה קולו. שאול שמע קולו ולא ראהו. אבנר ועמשא לא רואין אותו ולא שומעין אותו". ראו רד"ק בפירושו כאן (פסוק כד) שדן

"ויאמר לה המלך: אל תיראי כי מה ראית? ותאמר האישה אל שאול: "אלהים ראיתי עולים מן הארץ" 13 - כיון ששמע "אלהים", נבעת. ויש אומרים: הרבה צדיקים עלו עמו באותה שעה. 14

"ויאמר שמואל אל שאול למה הרגזתני להעלות אותי" - רבי היה פושט המקראות וכשהיה מגיע לפסוקים אלה היה בוכה... 15 אמר לו: לא היה לך להרגיז בוראך אלא ביי? עשיתני עבודת כוכבים! אין אתה יודע שכשם שנפרעים מן העובד כך נפרעים מן הנעבד? 16 ולא עוד, אלא שהייתי סבור שהוא יום הדין והעליתי למשה עמי... והרי דברים קל וחומר: מה שמואל, רבם של נביאים, שכתוב בו: "ויודע כל ישראל מדן ועד באר שבע כי נאמן שמואל לנביא לה" (שמואל א ג כ) ע"י שהיה סבור שהוא יום הדין נתיירא, אנו על אחת כמה וכמה. 17

"ויאמר שאול צר לי מאד ופולשתים נלחמים בי ואלהים סר מעלי ולא ענני עוד גם ביד הנביאים גם בחלומות" - אמר ר' יצחק ברבי חייה: "לב יודע מרת נפשו" (משלי יד ז), למה לא אמר לו "גם באורים גם בתומים"? שאילו אמר לו "באורים ותומים" היה לו לומר: אתה הוא שגרמת על עצמך. לא אתה הוא שהכית נוב עיר הכהנים? 18

"ואקרא לך להודיעני מה אעשה" ויאמר שמואל: ולמה תשאלני וה' סר מעליך ויהי ערךך". אמר לו: הרי הוא אצל שונאך, הרי הוא אצל חברך. 19 "ויעש ה' לו כאשר דבר בידי ויקרע ה' את הממלכה מידך ויתנה לרעך לדוד" אמר לו: כשהיית אצלי היית אומר לי: "ונתנה לרעך הטוב ממך" ועכשיו אתה אומר לי: "לרעך לדוד"? אמר לו: כשהייתי אצלך הייתי בעולם השקר והייתי מתירא ממך שלא תהרגני, הייתי אומר לך דברים של שקר. עכשיו שאני יושב בעולם האמת, אין אתה שומע ממני אלא אמת: לא חנם עשה לך הקב"ה זה, אלא "אשר לא שמעת בקול ה' אלהיך" ולא עשית חרון אפו בעמלק. 20

באריכות בנושא זה ומסכם שלוש שיטות: שיטת רס"ג ורב האי גאון כפי שהבאנו לעיל שמאת ה' הייתה זאת שהפעם עלה לה שמואל בניגוד לרמאות בעלי אוב הרגילה ולכן נבהלה. שיטת חז"ל (המדרש) שהאישה אכן החיתה את שמואל ויש ממש בכשפים. (שמכחישים פמליא של מעלה" - מחלוקת רמב"ם ורמב"ן על כח הכישוף) ושיטת הגאון שמואל בן חפני (שרד"ק מצטרף אליה והרמב"ם מפתח אותה מאד) שהכל היה אחיזת עיניים, כך תמיד וכך גם הפעם, והאישה פשוט "תחמנה" את שאול. ראו שם דבריו, כולל הקשיטתו וכן דחיינו את דברי חז"ל במילים: "לא יקובלו הדברים במקום שיש להם מכחישים מן השכל".

13 כאן הוא רואי לשון חול, הן משום שבעלת אוב היא שאומרת זאת והן משום שבסופו של דבר היא העלתה בני אדם: שמואל ואחרים כדלהלן. ראו גם דברי יעקב לעשו: "כי על כן ראיתי פניך פראת פני אלהים ותרגני" (בראשית לג ז). אבל הבעתה של האישה ושל שאול מרמזת שהמראה כאן היה נשגב ונורא כאילו ראו את השכינה ממש.

14 עלו עמו - עם שמואל. כאן "הרבה צדיקים" ובמקבילה בתנחומא מוזכר רק משה: "אלהים ראיתי עולים מן הארץ - עולים תרי. ומי היו? משה ושמואל, כששמע שאול כן נתיירא שקרא אחד ועמדו שנים". וכך גם בפיסקה הבאה במדרש שלנו: "ונתיירא [שמואל] והעלה למשה עמו". על הצירוף של משה ושמואל יש דרשות הרבה. ראו ירמיהו טו א: "ויאמר ה' אלי: אם יעמד משה ושמואל לפני איך נפשי אל העם הזה". ומדרש תנחומא פרשת צו סימן יג: "לא כן עבדי משה בכל ביתי נאמן הוא, ולשמואל אמר... כי נאמן שמואל לנביא לה". לפיכך אמר הכתוב: אם יעמוד משה ושמואל לפני איך נפשי לעם הזה. והיה שקול כמשה ואהרן שונאמר: משה ואהרן בכהניו ושמואל ושמואל שמו". ובשמות רבה טז ג נראה ששמואל אפילו עולה על משה, ראו שם. וזה נושא נכבד שלא נאריך בו כאן. מה שנוגע לענייננו הוא ששאל נבעת משום שהוא מטריח שני גדולי עולם מעולם האמת. האחד מורוה הרוחני שמשח אותו למלך (אותו ביקש לראות) והשני שכלל לא ציפה לראותו ושכתב בתורתו: "אל תפנו אל תפנו אל האובות ואל הידעונים, אל תבקשו לטמאה בהם אני ה' אלהיכם". (פרשת קדושים, ויקרא יט לא). כאן שוב הולך הדרשן בדרכו שלו ובניגוד לפשט הפסוקים. במקרא אין שום זכר לבעתה זו, אדרבא, נראה ששאל מקבל את התגלות שמואל בכבוד וביראה אבל לא בבעתה, ככתוב: "ויאמר לה מה תארו ותאמר איש זקן עלה והוא עטה מעיל וידע שאול כי שמואל הוא ויקד אפים ארצה וישתחו".

15 רבי היה מתעסק בעיקר בפשט המקרא ("פושט המקראות") ולא עוסק בדרשות. חוץ מפסוקים מסוימים שבהם גם רבי היה מתעמק ודורש, והעיון והדרשה מביאים אותו עד בכי, והפסוק שלנו הוא אחד מהם (ראו במדרש שם את כל הפסוקים האחרים שהשמטנו). ראו גם לשון ויקרא רבה טז ב על ר' ינאי שהיה: "יושב ופושט בטרקלינו". ראו גם שבת סג ע"א: "אמר רב כהנא: כד הוינא בר תמני סרי שנין והוה גמירנא ליה לכוליה תלמודא, ולא הוה ידענא דאין מקרא יוצא מידי פשוטו" (כאשר הייתי בן שמונה עשרה שנה ולמדתי כבר את כל התלמוד ולא ידעתי שאין מקרא יוצא מידי פשוטו); ומסקנת הגמרא שם: "ליגמר איניש והדר ליסבר" (שילמד אדם תחילה ואח"כ ישתדל להבין). היינו, שאחרי כל הדרשות, יש לשוב ולקרוא את פסוקי המקרא ולהבינם כמות שהם. כך נכון לעשות גם לדרשה זו - לשוב ולקרוא את פרק כח בשמואל א לפי "פשוטו של מקרא". ועל בכי של רבי יש לדון בנפרד.

16 ראו בראשית רבה צו ה: "מפני מה בקש יעקב אבינו שלא יקבר במצרים? שלא יעשו אותו עבודת כוכבים. שכשם שנפרעין מן העובד כך נפרעין מן הנעבד. שכתוב: ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים. וכן אתה מוצא בדניאל. כיון שפטר את חלומו של נבוכדנצר מה כתיב: באדן מלכא נבוכדנצר נפל על אפוהי ולדניאל סגיד ומנחה וניחוחין אמר לנסכא ליה. אבל דניאל לא קיבל. למה? שכשם שנפרעים מעובדי עבודת כוכבים כך נפרעים הימנה".

17 ראו גמרא חגיגה ד ע"ב: "רבי אלעזר כי מטי להאי קרא בכי: ויאמר שמואל אל שאול למה הרגזתני להעלות אתי. ומה שמואל הצדיק היה מתיירא מן הדין, אנו - על אחת כמה וכמה". ובבראשית רבה צג יא: "ר' אלעזר בן עזריה אמר: אוי לנו מיום הדין אוי לנו מיום התוכחה. ומה יוסף הצדיק שהוא בשר ודם, כשהוכיח את אחיו לילכו לעמוד בתוכחתו, הקב"ה שהוא דיון ובעל דין ויושב על כסא דין ודן כל אחד ואחד עאכ"ו שאין כל בשר ודם יכולים לעמוד לפניו". ובברכות כה ע"ב בפטירתו של ר' יוחנן בן זכאי שאחרי כל התורה שלמד ולימד, אמר: "יש לפני שני דרכים, אחת של גן עדן ואחת של גיהנום ואיני יודע באיזו מוליכים אותי".

18 אנו מתקרבים לקשר לפרשת השבוע: "אמור אל הכהנים". עוד מעט ונגיע אל "הנקודה". אך בואו נלך צעד צעד עם המדרש שלנו. אפשר לראות את דברי ר' יצחק כתשובה לביקורת של ר' לוי בשם ר' חמא בר חנינא בפיסקה הראשונה של המדרש בה הוא מקנטר את שאול: "מוטב היה לו לשאול באורים ותומים". עונה לו ר' יצחק תשובה אנושית ופשוטה: "לב יודע מרת נפשו". שאול לא יכל לפנות לאורים ולתומים. יש להם חשבון מר איתו ועדיף כבר ללכת לבעלת אוב...

19 מיד בפסוק הבא "לרעך לדוד". משחק מילים בחילוף אותיות ערך (שונא) - רעך (אוהב) ואולי גם משחק של "רע" ו"רע".

20 "לרעך הטוב ממך" היינו שהקב"ה מצא מישהו טוב ומתאים יותר. את זה אפשר עוד להבין איכשהו. אבל "לרעך" סתם, אפילו שאיננו טוב יותר, זה עלבון קשה יותר. ובעקיפין יש כאן גם ביקורת סמויה על דוד שבאמת איננו טוב יותר משאול. ראו גמרא יומא

"ויתן ה' גם את ישראל עמך ביד פלשתים" – אמר לו: ואין לי לברוח? אמר לו: אם אתה בורח אתה ניצול. אמר לו: ואין לי לעשות סדרי מלחמה? אמר לו: אם אתה עושה סדרי מלחמה אתה נוצח. ברם אם צדקת עליך את הדין "מחר אתה ובניך עמי". אמר רבי יוחנן: מהו "עמי"? – במחיצתי. וכיון ששמע את דברי שמואל נתיירא שנאמר "וימחר שאול ויפול מלא קומתו ארצה ויירא מאד מדברי שמואל". וכיון שבא אצל אבנר ועמשא, אמרו לו: מה אמר לך שמואל? אמר להם: אמר לי: למחר אתה יוצא לקרב ונוצח... מיד יצא למלחמה ונטל שלושת בניו עמו: יונתן ואבינדב ומלכישוע. אמר ריש לקיש: באותה שעה קרא הקב"ה למלאכי השרת ואמר להם: בואו וראו בריה שבראתי בעולמי וצורה שצרתי בעולמי! בנוהג שבעולם, אדם הולך לבית המשתה אינו מוליך בניו עמו מפני מראית העין. וזה יוצא למלחמה ויודע שנהרג ונוטל בניו עמו ושמוח על מדת הדין שפוגעת בו.²¹

ר' יהושע מסכנין בשם ר' לוי: מלמד שהראהו הקב"ה למשה דור דור וחכמיו, דור דור ונבניו, דור דור ודורשיו, דור דור ומנהיגיו, דור דור ושופטיו, דור דור ופרנסיו, דור דור ונביאיו, דור דור ומלכיו.²² וכיון שהראהו לשאול מלך ישראל ובניו נופלים בחרב, אמר לפניו: ריבוננו של עולם, כך הוא כבודם של בניך? מלך ראשון שיעמוד על בניך נופל בחרב? אמר לו הקב"ה: ולי אתה אומר? "אמור אל הכהנים בני אהרון" שהרג שהם מקטרגים אותו, שנאמר: "ויאמר ה' אל משה אמור אל הכהנים בני אהרון".²³

תנו רבנן: על ה' חטאים נהרג אותו צדיק... אשר מעל בה' ועל שהרג נוב עיר הכהנים ועל שחמל על אגג ועל שלא שמע לשמואל... ועל ששאל באוב וידעוני ולא דרש את ה'...²⁴

מסכת תענית דף ה עמוד ב - אפילוג

אמר ליה רב נחמן לרבי יצחק: מאי דכתיב: "ויהי כאשר זקן שמואל", ומי סיב שמואל כולי האי? והא בר חמישים ושתים הוה?²⁵ אמר ליה: הכי אמר רבי יוחנן: זקנה קפצה עליו... אמר לפניו: ריבוננו של עולם, שקלתני כמשה ואהרן... מה משה ואהרן - לא בטלו מעשה ידיהם בחייהם, אף אני לא יתבטל מעשה ידי בחיי! - אמר הקב"ה: היכי אעביד? לימות שאול - לא קא שביק שמואל, לימות שמואל אדזוטר - מרנני אבתריה, לא לימות שאול ולא לימות שמואל - כבר הגיעה מלכות דוד... אמר הקב"ה: אקפיץ עליו זקנה.²⁶

בהערה 24 להלן, בדבר פרנס שקופה של שרצים תלויה לו מאחוריו. וכבר הערנו גם על ההשוואה עם דוד שבפרק ל הסמוך הוא נלחם בעמלק וחזר משם עם שלל רב! ולא מצאנו שנענש דוד על כך. כל זאת, במקביל למלחמת שאול בגלבע שם נפל כעונש, בין השאר, על שלא קיים את צו ה' להשמיד את עמלק. ראו שוב הדף [בין שאול לדוד](#) בפרשת במדבר.

²¹ שאול מלך ישראל הראשון הוא גם ראשון וסמל למוטיב צידוק הדין! ראו מסכת שמחות פרק י הלכה ב: "הגיע זמן המקרא, כל העם קורין, והוא (האבל) שותק ואינו קורא. עמדו להתפלל, כל העם מתפללין, והוא מצדיק עליו את הדין, ומהו אומר: ריבון העולמים, חטאתי לפניך, כמעט מחובותי נגבית, והלא הרבה מיכן הייתי שוה, יהי רצון מלפניך שתגדור את פרצתי ותנחמני". וראו גם ברכות יט ע"א נוסח קצת ארוך יותר וכן שיטת אב"י שם שלא אוהב את הנוסח הזה. אבל כל זה בדיעבד, לאחר המוות. ופה שאול מצדיק עליו את הדין מראש! ועכ"פ, הפסוק "מחר אתה ובניך עמי", אשר נשמע כעקידה כפי שהערנו לעיל, הוא גם הסליחה והפיסל לשאול: "אמר רבי יוחנן: מנין שמחל לו הקב"ה על אותו עוון - שנאמר: מחר אתה ובניך עמי - עמי במחיצתי" (עירובין נג ע"ב).

²² ובנוסחאות אחרות גם: "דור דור וחומסיו, דור דור וגזלניו, דור דור ושוטרי". ... אין חדש תחת השמש.

²³ הנה הגענו (כמט) לסוף הדרשה ולקשר עם פרשת השבוע. הדרשן קורא ברצף את הפסוק האחרון של הפרשה הקודמת, פרשת קדושים, ואת הפסוק הראשון של פרשתנו. האם מדרש סמוכים כאן? גם בקריאה הקדומה בארץ ישראל לפי סדרים, לא היו שני פסוקים אלה באותו הסדר. אבל הגענו לחטאו הגדול של שאול – הריגת כהני נב. על הפסוק "עוד היום בנוב לעמוד" שקראנו בהפטרות יום העצמאות שאחר כותלנו, אומרת הגמרא במסכת סנהדרין צה ע"א: "מאי עוד היום בנוב לעמוד? - אמר רב הונא: אותו היום נשתייר מעונה של נוב". עד אותו היום, שסנחריב בא לכבוש את ירושלים עוד נשאר החטא של הריגת נוב עיר הכהנים. ראו רש"י ושטיינזלץ שם. וכבר זכינו להקדיש דף מיוחד לנושא [נב עיר הכהנים](#) בפרשה זו.

²⁴ בנוסחאות מסוימות של מדרש ויקרא רבה נמצא "אקורד סיום" זה. מילה טובה אחרונה על שאול שאמנם נמנים בו חמש חטאות, אך נקרא "צדיק". ובמסכת יומא כב ע"ב: "מפני מה לא נמשכה מלכות בית שאול - מפני שלא היה בו שום דופי. דאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחזק: אין מעמידין פרנס על הציבור אלא אם כן קופה של שרצים תלויה לו מאחוריו". שאול גם מכונה "גרופית של שקמה" משום שהיה חלש. ראו ירושלמי עבודה זרה פרק ב הלכה א: "אין למדין משאול, דאמר ריש לקיש: שאול גרופית של שקמה היה" (שוב ריש לקיש!). שתי הסיבות אולי אינן סותרות. מלך לא יכול להיות חלש ולא יכול להיות בלי קופה של שרצים. ושני אלה היו לדוד! אין חדש תחת השמש.

²⁵ איך הזקין שמואל והרי נפטר בגיל 52? ראו תלמוד ירושלמי ברכות פרק ד הלכה א וכן ויקרא רבה ג ז שחנה אמו העלתהו לשרת בבית המקדש בגיל שנתיים וכיון שקצבה את שירותו שם: "וישב שם עד עולם", קצבה גם שנותיו, משום ש"עד עולם" הוא חמישים שנה כדן יובל. גם סופו של שמואל לא היה סוגה בישושנים. ראו דברינו [שמואל](#) בפרשת קרח.

²⁶ הבטחנו מדרש אחד ברצף, אבל אי אפשר בלי הסיום הזה. גמרא זו דנה במוות שמואל, שהגם שמת לפי החשבון בגיל 52, נאמר עליו שהיה זקן. זאת, משום שהקב"ה הקדים את זקנתו וממילא את מיתתו, על מנת שלא יראה בביטול מעשה ידיו, היינו בסיום מלכות שאול שאותו המלך כמלך ראשון על ישראל ולו בישר על קיצה. כל עוד היה שמואל בחיים, הוא לא נתן לקב"ה להמית את שאול! מות שמואל היה הפתרון היחיד לתסבוכת שנוצרה אחרי קריעת הממלכה משאול ומשיחת דוד. בכך נסללה הדרך למיתתו של שאול ולעליית בית דוד. העלאת שמואל באוב ע"י שאול, ערב מותו הוא, מקבלת ממד חדש וטראגי בעקבות גמרא זו. "למה העליתי?" זועק שמואל. הלא בגללך אני בעולם המתים! והתשובה מפי שמואל שאינו מחכה למענה של שאול: "מחר אתה ובניך

שבת שלום
מחלקי המים

מים אחרונים – אפילוג 2: "אמר רבי יוחנן: מנין שמחל לו הקב"ה על אותו עוון - שנאמר: מחר אתה ובניך עמי - עמי במחיצתי" (עירובין נג ע"ב).

עמ" – משום שמותי הוא הבשורה למותך. מיתת שנינו קשורה זו בזו, אז אין לך לצפות לתשועה ממני, ובוודאי לא באמצעות האוב.